

JUKKA METTOVAARA
OULU

Inarin- ja pohjoissaamen kontakteista sanaston valossa

1. Johdanto

Inarinsaame ja pohjoissaame ovat kaksi kolmesta Suomessa puhuttavasta saamelaiskielestä. Inarinsaame on lisäksi ainoa, jota on puhuttu vain nykyisen Suomen alueella, kun taas pohjoissaamen puhuma-alue ulottuu lisäksi Ruijaan ja Pohjois-Ruotsiin. Yhdessä saamelaiskielet muodostavat Keskisestä Norjasta ja Ruotsista Kuolan niemimaan kärkeen yltävän murrejatkumon, jossa rajat eri kielimuotojen välillä voivat olla varsin sulavat. Tilanne kertoo jatkuvista kontakteista alueen asukkaiden välillä, mikä puolestaan tekee saamelaiskielten sisäisten kontaktien tutkimuksen haastavaksi.

Tämä artikkeli on tietääkseni ensimmäinen, joka pyrkii systemaattisesti selvittämään kahden saamelaiskielen keskinäistä sanojen lainautumista. Käsittelen tässä kuitenkin aineiston rajauksen vuoksi vain yhdensuuntaista lainautumista pohjoissaamesta inarinsaameen. Innoituksenani ovat toimineet hedelmälliset kontaktitutkimukset itämerensuomen parista (esim. Grünthal 1998; 2009; Björklöf 2019; Rozhanskiy & Zhivlov 2019). Pohjoissaamen sanastovaikutuksesta inarinsaameen ja inarinsaamelaiden pohjoissaamen kielien taidosta on toki mainintoja siellä täällä (esim. Äimä 1928: 27; Olthuis 2001: 77; 2002; Morottaja 2007: 69–73; Valtonen 2014: 148; Pasanen 2015: 178), mutta järjestelmällistä, etymologisiin kriteereihin perustuvaa selvitystä ei ole vielä tehty. Toisaalta tämäkin kirjoitus toimii lähinnä päänavauksena tulevalle tutkimukselle, koska en merkkimäärärajoituksen vuoksi voi tarkastella kaikkea keräämäni aineistoa vaan käsittelen vain mahdollisia ja todennäköisiä

pohjoissaamesta lainattuja sanoja. Kuvaan aineiston ja sen keruutavan tarkemmin 3. luvussa. Tuloksena on, että yhteensä 55 sanan aineistosta 20:tä voi pitää mahdollisina tai todennäköisinä pohjoissaamen lainoina inarinsaamessa.

2. Tarkasteltavat kielet ja niiden kontaktit

Inarinsaamea puhutaan nykyisin lähinnä Inarijärven ympäristössä. Puhuma-alueen ei oleteta koskaan olleen tätä merkittävästi laajempi, mistä kieli myös inarinsaamenkielisten paikannimien levikki, joka rajoittuu Inarijärven ympäristöön. Inarinsaame on perinteisesti jaettu neljään murteeseen (Äimä 1918: vi–vii), mutta murrerajat ovat muuttoliikkeiden seurauksena hämärtyneet jo varhain. Inarinsaamen murteiden eroja ei ole kuitenkaan tarkasti tutkittu, eikä niiden selvittäminen välttämättä ole puutteellisen aineiston vuoksi enää mahdollistakaan. Niissä ei kuitenkaan vaikuta olevan merkittävää fonologista tai morfologista variaatiota. Sen sijaan Inarijärven itä- sekä länsi- ja pohjoispuolen sanaston välillä on esitetty olevan eroavuuksia (ks. Morottaja 2007: 38).

Pohjoissaamen perinteinen puhuma-alue on merkittävästi suurempi ja varioivampi kuin inarinsaamen. Se kattaa neljä murrealuetta: ruijansaamen itä- ja länsimurteen, merisaamen ja tornionsaamen (Aikio & Ylikoski 2022: 148). Inarin- ja pohjoissaamen puhujien kontakteja on ollut erityisesti puhuma-alueiden rajoilla Inarijärven pohjois-, länsi- ja lounaispuolella, missä pohjoissaamen puhujia on asunut jo satoja vuosia. Kontaktit voimistuivat entisestään suurporonhoidon myötä 1400–1600-luvulla, kun pohjoissaamen puhujat levittäytyivät Inariin, sekä 1800-luvun loppupuolen rajasulkujen seurauksena. Tällöin pohjoissaamen puhujia muutti asumaan pysyvästi Länsi-Inarin alueelle, kun vuotuismuutot rajojen yli eivät enää olleet mahdollisia. Lisäksi inarinsaamelaisilla oli tiiviit yhteydet Pohjois-Norjaan Varanginvuonon merisaamelaisien kanssa. (Valtonen 2014: 146–148; 2019; Lehtola 2015: 105.)

Kielellisesti inarin- ja pohjoissaame ovat läheisiä, joskin useimmiten käytetyssä saamen kielten jaossa pohjoissaame kuuluu länsisaamelaisien kielten ryhmään ja inarinsaame taas itäisten. Jako perustuu muutamaan äännehistorialliseen piirteeseen (esim. Korhonen 1981: 18; Sammallahti 1998: 6–7). Useat piirreisoglossit kohtaavat nimenomaan pohjois- ja inarinsaamen välissä, minkä vuoksi näiden kielten välistä rajaa voidaan pitää saamelaiskielten jatkumolla suhteellisen jyrkkänä (ks. Korhonen 1981: 17). Toisaalta tällainen karkea luonnehdinta jättää huomiotta pohjoissaamen sisäisen murrevariaation, sillä sen itämurteilla on länsimurteita enemmän yhteisiä äännepiirteitä inarinsaamen kanssa. Pohjois- ja inarinsaamen puhujien on siis mahdollista ymmärtää hyvinkin toistensa kieltä. Kielet ovat myös rakenteellisesti samankaltaisia, joten sanoja pystyy vaivattomasti lainaamaan ja mukauttamaan kielestä toiseen.

Kantasaamen murteutumisesta ja luokittelusta on esitetty useita näkemyksiä (ks. Rydving 2013: 27–82). Otan tässä artikkelissa kuitenkin lähtökohdaksi Aikion (2012: 77) skandinaavisten lainasanojen nativisaatiostrategioihin perustuvan ensijakautumisen kolmeen kantamurauteeseen, lounaiseen, luoteiseen ja itäiseen. Pohjois- ja inarinsaamen kannalta relevanttia on se, että pohjoissaame on tässä jaossa yksi luoteisen kantamurauteen jatkajista, kun taas inarinsaame kuuluu muiden itäisempien saamelaiskielten kanssa itäisen kantamurauteen tytärskieliin.

Keskenään läheisten sukukielten kontakteja tutkittaessa on otettava huomioon etymologisen nativisaation eli lainasanojen kielihistoriallisen mukauttamisen mahdollisuus. Tällaisissa tilanteissa kielten puhujat pystyvät usein tunnistamaan historiallisissa kognateissa esiintyviä äännevastaavuuksia ja mukauttamaan myös myöhemmät lainasanat ilmentämään näitä historiallisia vastaavuussuhteita, vaikkei synkronista äänteellistä motivaatiota olisikaan (Aikio 2007). Siksi pohjoissaamesta olisi siis teoriassa voitu lainata hyvinkin merkittävä osuus inarinsaamen sanastosta, koska sanat on voitu nativisoida näyttämään todellisilta kognateilta. Todellisuudessa näin tuskin on, mutta tämä tarkoittaa sitä, että äänteellisten kriteerien lisäksi lainaperäisyyden arvioimisessa on otettava huomioon myös sanan levikki ja merkitykset muissa kielissä, taivutus ja muut morfologiset seikat sekä kontaktialueen historia ja sosiolingvistiset tekijät (ks. Björklöf 2019: 94).

3. Aineisto

Artikkelin aineisto on kerätty Erkki Itkosen, Raija Bartensin ja Lea Laitisen 1986–1991 toimittamasta *Inarilappisches Wörterbuchista* (ILWB), joka on kattavin ja ainoa vanhan inarinsaamen sanakirja. ILWB:n sanakirja-aineisto on pääosin E. Itkosen keräämää, mutta siihen on sisällytetty myös A. V. Koskimiehen, Frans Äimän, T. I. Itkosen ja Raija Bartensin kenttätöissään keräämiä sanoja. Sana-artikkelit on järjestetty etymologisiin perusteisiin niin, että päähakusanaksi on valittu kantasana, jonka alta löytyvät omina ala-artikkeleinaan sanan mahdolliset johdokset. Päähakusana-artikkeleita on yhteensä 5707, mutta näistä useimmat käsittävät siis myös vaihtelevan määrän johdoksia, joten artikkelien kokonaismäärä on moninkertainen. Sana-artikkelit sisältävät lisäksi yleensä muutaman taivutusmuodon foneettisella tarkekirjoituksella sekä lause-esimerkkejä. Sekä taivutusmuotojen että lauseiden edelle on merkitty lyhenteellä kielenoppaat, joilta ne on kerätty.

Olen käynyt kirjan sana-artikkelit läpi ja poiminut niistä omaan aineistooni kaikki sellaiset, joissa joko kielenopas, aineistonkerääjä tai kirjan toimittajat ilmoittavat tai epäilevät sanan olevan lainaa pohjoissaamesta. Varmuus

lainaperäisyydestä vaihtelee: joidenkin sanojen kohdalla asia esitetään varmana, toisissa sana-artikkeleissa kielenopas taas ehkä oudoksuu sanaa ja arvelee, että se olisi lainaa pohjoissaamesta.

Pohjoissaameen ja sen murteisiin on viitattu kirjassa usealla nimityksellä. *Fjäll-lappisch* ja *Gebirgslappisch* 'tunturisaame' sekä *Norwegisch-lappisch* 'norjansaame' tarkoittanevat yleisesti pohjoissaamea. Paikannimen sisältävät nimitykset *Tenolappisch*, *Utsjokilappisch* ja *Finnmarklappisch* viittaavat todennäköisesti pohjoissaamen ruijalaismurteisiin, *Varangerlappisch* puolestaan Varangissa puhuttavaan merisaameen.

4. Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Päätutkimuskysymyksenäni on se, voiko metodillani päästä käsiksi pohjoissaamesta inarinsaameen lainautuneeseen sanastoon ja jos voi, millaisia perusteita lainaperäisyydelle voi löytää. On hyvin todennäköistä, että sanakirjaan jää vielä liuta havaitsemattomia pohjoissaamen lainasanoja, mutta koko sanakirja-aineiston läpikäynti alusta loppuun olisi valtava työ. Siksi pyrinkin tässä myös kehittämään lainasanojen havaitsemisen kriteerejä tulevan tutkimuksen helpottamiseksi.

Hypoteesina esitän, että ainakin osa keräämästäni aineistosta osoitautuu lainoiksi. Oletan kuitenkin myös, että osan lainaperäisyydelle ei löydy muuta tukea kuin kielenoppaan arvelu, sillä kyse on kuitenkin ollut maallikoista; jos jokin sana on vaikuttanut oudolta vaikkapa sen vuoksi, että se on harvinainen tai sitä ei käytetty juuri omalla asuinseudulla, selitykseksi on voitu hahmottaa laina-alkuperä. Kielentutkijan tehtäväksi jää perata näistä tapauksista ne, joiden kohdalla tämä on mahdollista tai todennäköistä.

5. Mahdollisia ja todennäköisiä pohjoissaamen lainoja inarinsaamessa

Seuraavassa käsittelen ILWB:sta poimitun aineiston sanoja, joita pidän mahdollisina ja todennäköisinä pohjoissaamen lainasanoina inarinsaamessa. Osio on jaettu sana-artikkeleihin, joiden otsikkona toimii inarinsaamen sana ja pohjoissaamen oletettu lainalähde. Sekä inarin- että pohjoissaamen sanojen kirjoitusasut poikkeavat ILWB:ssa käytetyistä, koska ne on muutettu nykyään käytössä olevien ortografioiden mukaisiksi.¹ Sanan yhteydessä on

1. Inarinsaamen tavallista ortografiaa on täydennetty sana- ja oppikirjoissa käytävillä pituusmerkeillä: piste konsonantin alla merkitsee sen puolipituutta ja suora

viite sana-artikkelin järjestyslukuun kirjassa. Lisäksi olen lisännyt lainauksen ILWB:n sana-artikkelin siitä kohdasta, jossa lainaperäisyyttä kommentoidaan. Tätä seuraa kantasaamen rekonstruktio², jos sellaista voi merkityksen puolesta olettaa. Levikkitiedot on esitetty myös muista saamen kielistä, ja ne perustuvat Älgu-tietokantaan, Yhteissaamelaisen sanastoon (Lehtiranta 1989) ja sanakirjoihin (Halász 1896; Grundström 1946; KKLS; Schlachter 1958; Hasselbrink 1981; Bergsland & Magga 1993; Korhonen 2007; Kintel 2012; Barruk 2018; Antonova & Scheller 2021; Moshnikoff & Moshnikoff 2021; Sammallahti 2021; Wilbur 2023). Koska useimmilla saamen kielillä on jo virallinen ortografia, olen pyrkinyt mahdollisuuksien mukaan käyttämään niiden mukaisia asuja.

- 1) In *astâđ* 'kuivua (puusta)' ~ Po *ástat* 'halvaantua, näivettyä, kuihtua (puusta, ruumiinosasta)'
 ILWB: 83 "wAP verwendete das Wort jedoch sehr stammelnd. Fjäll-lappisch?"
 ksa **ásne*- (Sammallahti 1998: 200)
 Levikki: E *aasnedh*, U Pi L *ássnat*

Kantasaamen sanansisäistä konsonanttiyhtymää **sn* vastaa pohjoissaamessa aina *st*, mutta erityisesti inarinsaamen vastineiden variaatio on kirjavaa: ksa **tásnē* > In *tásni* (~ Ko *tá'snn*) 'tähti' vs. ksa ?**kesnē* > In *kašneđ* (~ Ko *ká'snned* ~ Ki *кауунэ* ~ T *kašne^d*)³ 'aivastaa' vs. ksa **rusne* > In *rustâ* (~ Ko *rustt*), **susnē* 'nuuhkia' > In *susted* 'kaluta; nuuhkia' (~ Ko *su'sted*) 'pakkasusva'. Sammallahtien mukaan (1998: 197) muutos **sn* > *st* on alkanut pohjoissaamesta ja levinnyt sieltä lekseemikohtaisesti eri suuntiin. Kuitenkin *astâđ*-sanan kohdalla voi nähdäkseni esittää myös lainaperäisyyttä, koska sen vastineet rajoittuvat inarinsaamen lisäksi vain läntisiin kieliin ja inarinsaamen sanalla on suppeampi merkitys.

- 2) In *čäabis* (ATTR *čäbis* ~ *čaabâ*) 'kaunis' ~ Po *čáppis* (ATTR *čáppa*) 'kaunis, komea'
 ILWB 296 "sM weiss, dass das Wort fjäll-lappisch ist; das Wort wird jedoch dann und wann verwendet"
 ksa **čämpē(s)* (Sammallahti 1998: 234)
 Levikki: E *tjaebpies*, U *tjábbe*, Pi L *tjábbe*

heittomerkki sananmuodon keskellä ensitavun diftongin lyhyyttä (ks. myös Morotta- ja & Olthuis 2022: 13–15).

2. Tässä käytetystä kantasaamen notaatiosta ks. Koponen 2022.
3. Itäsaamelaiset kielet viittaavat tässä alkuperäiseen **šn*-yhtymään.

Äänteellisesti sana on säännönmukainen vastine pohjoissaamen sanalle. Levikki kuitenkin rajoittuu inarinsaamen lisäksi vain läntisiin kieliin, minkä vuoksi Sammallahti (ibid.) oletettavasti rekonstruoi sen vain ”kantälänsisaameen” saakka. Inarinsaamessa on myös toinen kaunis-merkityksinen sana, *muččād*, jonka vastineilla on itäinen levikki. Laina-alkuperän perusteluksi voi esittää lisäksi sen, että *čääbis* on ainakin kirjoitetussa inarinsaamessa ollut aina varsin harvinainen: kansainvälisestä saamen kielten korpuksesta⁴ (SIKOR) ei löydy yhtään osumaa muodoille ”čääbis” tai ”čäbis”. Attribuuttimuodolle ”čaabâ” osumia on kyllä 47, mutta näistä vain kolme ei esiinny yhdyssanan *čaabâkirjálášvuotâ* ’kaunokirjallisuus’ (< saPo *čáppagirjjálašvuolta* id.) määriteosana. Vertailun vuoksi: lemma *muččād* johdoksineen esiintyy korpuksessa 1213 kertaa, eli se on huomattavasti yleisempi.

- 3) In *čokánistid* ’istahtaa (hetkeksi)’ ~ Po *čohkánastit* id.
 ILWB 389.3 ”wahrscheinlich aus dem Norwegischlappischen”
 ksa **čokē-* (kantasana)
 Levikki: E *tjahka|sjidh*, U *tjähkká|sjit*, Pi *tjähkká|hit*, L *tjähkká|hit*

Verbin vartalo on varsin läpinäkyvästi segmentoitavissa kantavartaloon ja johtimiin: *čoká-ni-st-* [istua-TRANSL-DEMIN]. ILWB:n artikkelin yhteydessä on myös verbin välitön kantasana *čokániđ* ’istuutua’, jossa on mielenkiintoinen kommentti: ”laut Sprachmeister wird das Wort heute von der jüngeren Generation häufiger gebraucht als *istad*”. Tämä voisi viitata siihen, että **čokē-* sanapesye on inarinsaamessa suhteellisen nuori. Se vaikuttaa kuitenkin syrjäyttäneen vanhemman *istâđ*-verbin, joka on nykykielen korpuksessa huomattavasti harvinaisempi. Äänteellisesti kantasanan keskuskonsonantti on poikkeuksellinen: ksa **čokā-ne-* pitäisi tuottaa säännönmukaisesti inarinsaamessa ***čohániđ*, vrt. ksa **seakā-ne-* > In *siä’hániđ* ’sekaantua’ (ks. myös *čokkiđ* ja *hyelkki*). Sanan levikkikin rajoittuu läntisiin kieliin; itäsaamessa istumisen merkityksessä ovat käytössä vartalon *iste-* ~ *istâ-* johdokset (< ims).

- 4) In *čokkiđ* ’keskittää, koota’ ~ Po *čohkket* id.
 ILWB 370.4 ”Ä: das Verb ist ein neues Lehnwort aus dem Fjäll-Lappischen, das alte Wort ist *nuurrad*”
 ksa **čoačkē-* → **čoačkeje-* (Sammallahti 1998: 234)
 Levikki: U *tjuhkket*, Pi *tjuhkket*, L *tjoahkket*

Sana on äänteellinen vastine pohjoissaamen sanalle, ja johto-opillisesti-kin *čuákki-* → *čokkiđ* on ongelmaton. ILWB antaa myös useita samasta

4. Kirjoitushetkellä korpus sisältää 3,14 miljoonaa sanetta inarinsaamea.

vartalosta muodostettuja rinnakkaisjohdoksia. Lainautumista kuitenkin puoltaisi se, että sanan **čoakkē*- 'koossa oleva, taaja' levikki on inarinsaamea lukuun ottamatta läntinen, kun taas itäisissä kielissä tässä merkityksessä esiintyy In *nuurrâđ* ~ Ko *noorrâđ* (~ Po *norrat* 'ahtaa, sulloa, tunkea; komentaa'). Inarinsaamen *čuákki*-adverbivartalo vaikuttaisi myös taipuvan poikkeuksellisesti: *kk*-geminataan heikon asteen vastine on inarinsaamessa säännönmukaisesti *h*, esim. *kuákki* : *kuáhi* 'koukku', mutta *čuákki*-sanana lokatiivimuodoksi annetaan sekä *čuáhist* että *čuákist*, vrt. Po *čoahkki* : LOK *čoahkis* (ks. myös *čokániđ*).

- 5) In *fiállá* 'Finnmarkin länsirannikolla asuva norjalainen t. saamelainen' ~ Po *feallá* '(etelänorjalainen) merikalastaja'
 ILWB 582 "Ä: aus der Sprache der Varangerlappen entlehnt. sM-"
 ksa –
 Levikki: Ko *fěäll^a*

KKLS (s. 32) esittää koltansaamen sanan olevan alkuperältään skandinaavinen muttei mainitse lainaoriginaalia. Tällaiseksi sopisi nykynorjan *felle* 'kumppani, toveri' (< msk *félagi* id. > eng *fellow*). Inarinsaamelaisilla oli pitkään tiiviit suhteet Varanginvuonon merisaamelaisiin, mikä yhdessä äänneasun kanssa puoltaisi sanan lainautumista toisen saamen kielen kautta eikä suoraan skandinaavista.

- 6) In *häikkid* 'huutaa (poroja tokkaan)' ~ Po *háikit* 'huutaa, hihkua (porotokan pysäyttämiseksi)'
 ILWB 693 "sM-, wAP hat das Wort irgendwann gehört und vermutet, es sei fjäll-lappisch"
 ksa –
 Levikki: L *hai* 'hkēt

Levikki on pieni, ja sana vaikuttaa deskriptiiviseltä. Lainaperäisyydestä kertoo kuitenkin sananalkuinen *h*- (ks. myös *háltti* ja *hiängád*). Konsonanttiyhtymä *-ikk-* ei tarkkaan ottaen kerro laina-alkuperästä, koska perintösanastossa pohjoissaamen yhtymän *-ik-* /j^hk/ vastineena inarinsaamessa voi olla sekä *-šk-* että *-jkk-*: Po *guoika* ~ In *kuošká* 'koski' vs. Po *luoikat* ~ In *luoikkâđ* 'lainata'. Lisäksi sanavartalon heikkoasteisessa muodossa on ILWB:n mukaan *-ik-* (PRS.1SG *hááikám*), vaikka säännönmukainen astevaihtelu on *ikk* : *ih* (ks. myös *hyelkki*).

- 7) In *háltti* 'ohut, terävä puikko (lihan nostamiseen padasta)' ~ Po *hálti* id.
 ILWB 689 "Ä öM vermutet, das Wort sei fjäll-lappisch"
 ksa –
 Levikki: Ko *alt*, T *altte*

Inarinsaamen sananalkuinen *h*- sekä koltan- ja turjansaamen sanan vokaali-alkuisuus kertovat, että inarinsaamen sana tuskin periytyy kantasaamesta, jossa ei ollut sananalkuista *h*:ta. Läntisissä kielissä proteettinen *h* on myöhemmin kehittynyt joihinkin kantasaamen vokaalialkuisiin sanoihin; sanojen itäisten kielten vastineet ovat säännöllisesti vokaalialkuisia, esim. ksa **eavnē* 'hämähäkki', **olke* 'ulku' > Po *heavdni*, *holgâ* ~ In *evni*, *ulgâ* ~ Ko *eeuna|ž*, *olgg* (Olthuis 2002: 287). Sanalle *háltti* ~ *hálti* ei ole aiemmin esitetty etymologiaa, mutta sille löytyisi äänteellisesti sopiva skandinaavinen alkuperä, ru *halster* 'parila, halstari'. Saamelle vieras konsonanttiyhtymä *-lst-* olisi lainattaessa mukautettu yhtymällä *-lt-*, ja tälle löytyy myös paralleelitapaus: no *hylster* 'asekotelo' > E *håallhte*, Po *filtar* id. (Qvigstad 1893: 152). Semanttiselta kannalta etymologia on tosin epävarma, sillä lihapiikko on varsin erilainen väline kuin halstari, vaikka molempia ruoanlaitossa käytetäänkin.

- 8) In *hiän'gáđ* 'riippua, roikkua' ~ Po *heangát* id.
 ILWB 766.4 "sM: das Wort wird in Ost-Inari selten verwendet; es ist fjäll-lappisch"
 ksa –
 Levikki: –

ILWB:n mukaan verbi on johdettu sanasta *heŋgâ* 'ulkonema' < skand, vrt. ru *hānga* id. (Sammallahti 1998: 248). Sanapesyyttä voi epäillä lainaperäiseksi sananalkuisen *h*:n sekä sanansisäisen *-ng-*yhtymän vuoksi (ks. myös *háltti*). On myös mielenkiintoista, ettei varsin läpinäkyvää skandinaavista lainasanaa vaikuta esiintyvän pohjoissaamea lännempänä. Kyseessä lienee siis uudehko laina, joka on saatu pohjoissaamen jo eriydyttyä muusta länsisaamesta. Lainan myöhäisyyteen viittaa myös denasalisaation puuttuminen, vrt. esim. ksa **ceŋkē* > Po *caggi* ~ In *cagge*.

- 9) In *hyelkki* 'sukulainen' ~ Po *fuolki* id. < skand, vrt. *folk* 'kansat'
 (Sammallahti 1998: 241)
 ILWB 875 "sM: fjäll-lappisch, das Wort ist bekannt, aber nicht in Gebrauch. sM, wAP: das inarilappische Wort ist *heäjmu*"
 ksa –
 Levikki: E *fuelhkie*, U *fuölkkie*, Pi *fuällke*, L *fuolkke*

Äänteellisesti sana on säännönmukainen pohjoissaamen vastine; ainoa erikoisuus on sanakirjassa esitetty keskuskonsonantiston astevaihtelu *lkk* : *lk*, esim. *hyelkki* : *hyelkih* [SG.NOM : PL.NOM]. Odotuksenmukainen *lkk-*yhtymän heikko aste olisi *lh*, esim. *kuálkki* 'tyyni (sää)' : *kuálh* (ks. myös *häikkid*). Läntinen levikki ja kielenoppaan viittaus aiempaan *hiäi'*mu-sanaan (< ims *heimo*) voisivat myös kertoa siitä, että *hyelkki* on lainaa. Lainaa ei kuitenkaan liene

aivan tuore, sillä sananalkuinen *f*- on korvattu *h*:lla (mutta vrt. kuitenkin In *fuálkásteves* 'sukulaisuus-'). Levikki on läntinen, koska muiden itäsaamelaiskielten sukulaista merkitsevät sanat ovat myöhempää lainaa venäjältä.

- 10) In *iälu* 'suuri' porotokka' ~ Po *eallu* 'poro-, peura tai kotieläinlauma, tokka; omaisuus'
 ILWB 515.12 "Ä öM: 'eher Fjäll-lappisch', sM: 'das Wort wird in dieser Bedeutung im Inarilappischen nicht gebraucht'"
 ksa **ealō* (< ims *elo* (Kuokkala 2018: 39); vrt. kuitenkin Aikio 2022: 9)
 Levikki: E *jielege*, U *iälluo*, Pi *iello*, L *ællö*, Ko *jeäll*, Ki *ялл*, T *jéätl^a*

Äänteellisesti sana on säännöllinen vastine pohjoissaamen sanalle, ja levikki on yleissaamelainen. Kuitenkin koltansaamen ja sitä itäisempien kielten sanalla merkitys on yleisempi 'elo, omaisuus, tavara', kun taas läntisissä kielissä se on käynyt läpi merkityksenmuutoksen 'omaisuus' > 'tärkein omaisuus, poro-omaisuus' > 'porotokka'. Inarinsaame on siis merkityksen suhteen läntisellä kannalla. Tämän lisäksi kielenoppaan toteamus siitä, ettei sanaa käytetä inarinsaamessa porotokan merkityksessä viittaisi siihen, että kyseessä on pohjoissaamen merkityslaina inarinsaamessa.

- 11) In *juvástuh* 'ryppy, siemaus' ~ Po *jugástat* id.
 ILWB 1107.10 "eher fjäll-lappisch; lpI: *julástuh*"
 ksa **jukāstek*
 Levikki: E *jovkestahke*, U *juvg(a)stahkka*, Pi *jugastak*, Lu *jugástahka*

Sana on äänteellisesti säännöllinen vastine pohjoissaamen sanalle, mutta levikki on muuten läntinen. Pohjoissaamen sanalle voi osoittaa säännöllisen johtosuhteen *jugá-st-at* [juoda-DEMIN-NMZ] ← *jugi-st-* [juoda-DEMIN] 'kulauttaa, siemaista' ← *juhka-*: *juga-* 'juoda' (Nickel & Sammallahti 2011: 560, 622). Inarinsaamen sana puolestaan edellyttäisi kantasanakseen atestoimatonta verbiä ***juvestiđ* (← *juuhâđ*), jossa olisi lisäksi erikoinen vartalovokaalin muutos *â* > *e* deminutiivijohtimen *-st-* edellä – säännöllinen johtosuhte olisi *juuhâđ* → *juvástiđ* → *juvástuh*. Kielenoppaan tarjoama inarinsaamen sana *julástuh* sen sijaan on säännöllinen johdos verbistä *julestiđ* (ILWB 1067) 'ryypätä', jonka levikki on itäinen (esim. ~ Ko *ju'lsted* id.).

- 12) In *käärvis* 'valmis' ~ Po *gárvvis* id.
 ILWB 1303 "wAP: einige verwenden das Wort. Man weiss, dass es fjäll-lappisch ist"
 ksa **kārvēs*
 Levikki: E *gaervies*, U *gárvies*, Pi L *gárves*

Sana on äänteellisesti säännöllinen vastine pohjoissaamen sanalle, mutta levikki on läntinen. Sanan asu saamessa ilmentää kantaskandinaavin tai kanta-germaanin tasolta saatua lainaa: ksa **kārvēs* 'valmis' < ksk/kgerm **garwaz* id., vrt. ksa **källēs* 'ukko' < ksk **karlaz* id. (Aikio 2009: 250). Lainasta kielii myös se, ettei sanasta esiinny ILWB:ssa ollenkaan johdoksia, kun taas sen synonyymilla *vaalmáš* niitä on useita.

- 13) In *kiev'râ* 'vahva, sitkeä (ihmisestä)' ~ Po *g/kievra* 'vahva, väkevä, voimakas; sankari, urho'
 ILWB 1459 "wAP: das Wort ist fjäll-lappisch, das eigene Wort ist *vieksa*"
 ksa **kievre*
 Levikki: E *gièvre* (Hasselbrink 1981: 606), Pi *gävvrá*, L *gievrá*, T ?*kovrra*

Sana on äänteellisesti säännöllinen vastine pohjoissaamen sanalle. Levikki rajoittuu läntisiin kielisiin; sille on esitetty turjansaamen vastinetta, mutta se on peräisin Fellmanilta (1846) ja merkitys 'uhriporo' (KKLS: 872) antaa aiheita epäillä sen kuulumista tähän yhteyteen. Tässä tapauksessa sanan yleisyys inarinsaamassa ei toisaalta kerro lainasta, sillä ainakin SIKORissa *kievvrâ* johdoksineen on jonkin verran yleisempi (237 osumaa) kuin *vieksâ* ja sen johdokset (45 osumaa). On tietysti mahdollista, että sana on lainautunut jo sen verran aikaisin, että se on osittain syrjäyttänyt vanhemman synonyyminsa.

- 14) In *kovjâ* 'pöly' ~ Po *gavja* id.
 ILWB 1708 "sM Ä wHeM: Utsjokilappisch; auf Inarilappisch: *kunnaskovos*"
 ksa **kepje* (Aikio 2006: 24)
 Levikki: Ko *kōbjj* 'hilse', Ki *кэббьй*, T *kaḇj*

Vokaalistoltaan sana on säännöllinen vastine pohjoissaamen sanalle, mutta ksa **pj*-yhtymän säännöllinen vastine inarinsaamassa olisi *bj*, kuten muualakin itäisissä kielissä. Paralleleja olen löytänyt toisaalta vain yhden, In *ribjâ* 'tukki (kangaspuissa), niisikeppi' ~ Po *rivja* '(kodan oven) kannike (puinen, oven yläreunassa); (nuotan) povilaudus' < ksa **ripje*⁵. Uudessa koltansaamen sanakirjassa (Moshnikoff & Moshnikoff 2021) esiintyy lisäksi äänteellisesti ja semanttisesti läheinen sana *koujj* 'pöly', joka on kuitenkin harvinainen ja saat-taisi äännevastaavuuksien perusteella olla itse asiassa myöhempää lainaa inarinsaamesta koltansaameen (Miika Lehtinen, henkilökohtainen tiedonanto).

5. Qvigstad (1893: 267) on verrannut kantasaamen sanaa muinaisskandinaaviin. Äänteellisesti sopivampi lainälähde olisi kuitenkin kgerm **ribja* 'kylkiluu, harja(nne)'.

- 15) In *kuol'gâ*- (yhdyssanassa *kuol'gâmerkkâ* 'poron karvamerkki') ~ Po *guolga* 'karva (ei ihmisen)'
 ILWB 1813 " < Fjäll-lappisch"
 ksa **kuolke* (Lehtiranta 1989: 61)
 Levikki: E *goelke*, U *gualgga*, Pi *guallga*, L *guolgga*, Ko *kuålgg*, Ki *kūā^sk*, T *kjā^sk*

Sekä äännevastaavuus että levikki puoltaisivat sitä, että sana periytyy kanta-saamesta saakka. Itäsaamen ja länsisaamen sanan välillä on kuitenkin merkitys-ero: läntisten kielten sana merkitsee eläimen karvaa ylipäätään, mutta koltansaamesta itään merkitys on spesifimpi 'tulikka, vanha karva (esim. poron)' (KKLS: 171). Myös ILWB antaa ymmärtää, että inarinsaamassa sana on käytössä vain yhdyssanan osana, ei itsenäisesti; yleisemmässä merkityksessä 'eläimen karva' näyttää toimivan kaikissa itäisissä kielissä ksa **sevsem* > In *soovsâ* ~ Ko *sōōus* jne. (ILWB 4431; KKLS: 487). Näin ollen In *kuol'gâ*-sanaa voisi pitää vähintäänkin pohjoissaamen merkityslainana. Vaihtoehtoisesti sana on voinut saada spesifimmän merkityksensä koltansaamassa ja sitä idempänä mutta säilyttänyt yleisemmän merkityksen inarinsaamassa.

- 16) In *kyeveer* ~ *kyever* 'poron korvamerkki, "haara"' ~ Po *guobir* 'kopara, sorkka; haara (korvamerkissä)'
 ILWB 1905 "wAP, nJA: fjäll-lappisches Wort, wAP: einige jedoch gebrauchen es - - (< N *guover*. Vgl. *kyeppir*)"
 ksa **kuopērē* (Aikio 2009: 254)
 Levikki: E *guehpere*, U *guöhpriere*, Pi *kūhpêr*, L *guober*, Ko *kue'pper*

Sana on äänteellinen vastine pohjoissaamen sanalle mutta vain yksikön nominatiivissa: inarinsaamen sana on astevaihteluton (*kyeveer* : *kyevereh*), kun taas pohjoissaamen sanassa on astevaihtelu (*guobir* : *guohpirat* ~ *guohpárat*). Pohjoissaamen sanalla on sekä 'koparan' että 'korvamerkin' merkitykset, eli ensin mainittua on pidettävä alkuperäisenä, josta 'korvamerkki' on kehittynyt muotoassosiaation perusteella. Vaikuttaakin siltä, että keskuskonsonantin asteen ja merkityksen vuoksi inarinsaamassa alkuperäistä asua ja merkitystä jatkaa *kyeppir* (ILWB 1897) ja *kyeveer* on myöhempää lainaa pohjoissaamesta.

- 17) In *-lágán* 'lAinen' ~ Po *-lágan* (← *láhki*) id.
 ILWB 1772.9 "kuheslagan - - (sM vermutet, der Schlussteil des Wortes sei aus dem Fjäll-lappischen)"; ILWB 2322 "wAP *maangalágán* - - (wAP vermutet, das Wort sei aus dem Gebirgslappischen entlehnt. sM-, sAM-)"
 ksa -
 Levikki: *-laagaan*, U *láhkie* (→ *-láhkáje*), Pi *láhke* (→ *-lágátj*), L *láhke* (→ *-lágásj*), ?Ko *lagain*

Tämä on aineiston sanoista ainoa, jota ei voi kiistattomasti pitää itsenäisenä sanana vaan se muistuttaa pikemminkin johdinainesta. Mielenkiintoista on, että sen omassa sana-artikkelissa (ILWB 1995.2) ei ole mainintaa lainälähtöisyydestä, vaan asia mainitaan kahden tällä johtimella muodostetun sanan kohdalla. Sanakirja esittää kantasanaiksi *läägi* 'Ordnung, Weise', jota ei Itkosen sanakirjan lisäksi esiinny muissa lähteissä. Sana on myös rakenteellisesti outo, sillä konsonanttikeskus *-g-* esiintyy inarinsaamassa vain *-gg-* geminaatan heikkoasteisena vastineena; säännöllinen vastine pohjoissaamen sanalle *láhki* id. olisi attestoimaton ***läähi*. Toisaalta kantasanan *g:n* voisi selittää sillä, että kyseessä on suora laina skandinaavista (< *slag*). Joka tapauksessa inarinsaamen johtimessa esiintyvä vaihtelu *-lágán ~ -láján ~ -láán* viittaa siihen, että kyseessä on pohjoissaamen laina, sillä se vaikuttaa ilmentävän pohjoissaamen murrevariaatiota.

- 18) In *livžod* 'vilahdella' ~ Po *livžut* 'hyöriä, hääriä; leimuta (revontulet)'
 ILWB 2130 "sM-. wAP: veralt. Aus dem Norwegisch-Lappischen? wAP bestätigte das Wort später und erklärte, *livžod* und *lipčod* bedeuteten dasselbe"
 ksa **limčō-*
 Levikki: Lu *slibttjot*

Sanat ovat keskenään äänteellisiä vastineita, mikäli kantasaamen rekonstruktiossa keskuskonsonantisto on **vc*, mutta luulajansaamen vastineen perusteella se olisi kuitenkin **mč* (> Lu *bž* ~ Po *vž* ~ In *bž*). Sana vaikuttaa luonteeltaan deskriptiiviseltä, mikä voisi selittää konsonanttikeskuksen vaihtelun *lipčod* (ILWB 2110) ~ *libžod* (ILWB 2068), vrt. *tiäb'žud* 'painella litteäksi, litistää' (ILWB 4910) ~ *tepčud* 'litistyä' (Sammallahti & Morottaja 1993). Vastaavanlaista vaihtelua *vž* ~ *bž/pc* ei kuitenkaan vaikuta esiintyvän inarinsaamen muussa sanastossa, joten on mahdollista, että *vž-*yhtymän sisältävä asu on lainattu pohjoissaamasta.

- 19) In *ruvjiđ* 'raajoa, paloitella (teuras)' ~ Po *ruvjet* id.
 ILWB 3982 "< N *ruw'jit*"
 ksa **ruovjē-* (Korhonen 1981: 173)
 Levikki: U *rüjvet* ~ *ruejvet*, Pi *ruojve|dit*, L *ruojvvit*, Ki *рүввь*, T *riejva*

Verbi on johdettu substantiivista **ruovjē* 'teuraan osa', jonka levikkiä voi pitää yleissaamelaisena. Tästä samalla tavalla kuin inarinsaamassa johdettu verbi esiintyy pohjoissaamen lisäksi uumajan- ja luulajansaamassa, piitimensaamen verbissä on eri johdin. Pohjoissaamen supistumaverbissä ensitavun diftongi on säännönmukaisesti oiennut monoftongiksi (*ruovji* → *ruvjet*), mutta inarinsaamassa monoftongitumista ei tapahdu, vaan substantiivista *ryev'ji*

johdetun supistumaverbin pitäisi olla *ruovjid*. Tässä asussa sana löytyykin uudemmassa sanakirjasta. Näin ollen ILWB:n verbin ensitavun monoftongi kielii siitä, että sana on lainattu pohjoissaamesta.

20) In *viisut* 'kaikki' ~ Po *visot* id.

ILWB 5543 "(*N visut*)"

ksa –

Levikki: Lu *visut*, Ko (*puk*)*vee'zz*, Ki (*nygk*)*вeсь*

Sanan levikki kattaa kielet luulajan- ja kildininsaamen välillä. Inarinsaamen sana vaikuttaa ensinäkemältä koostuvan adjektiivista *viisu* 'saita, tarkka' sekä johtimesta *-t*, mutta ILWB ei sisällytä näitä saman artikkelin alle. Vartalon alkuperästä on käyty keskustelua aivan viime aikoina (Juutinen & Mettovaara 2021: 113, 117; Koivulehto & Kallio 2023: 210–211), ja itäsaamen vastineet ovatkin mahdollisesti lainaa venäjältä eivätkä siis kuuluisi tähän yhteyteen. Joka tapauksessa inarinsaamen asun sananloppuisen *-t*:n osalta voi joka tapauksessa todeta, ettei tällaista johdinainesta tavata inarinsaamessa. Pohjoissaamessa sellainen sen sijaan on, yhä produktiivisesti adjektiiveista adverbija johtava *-t* (esim. *čeahppi* 'taitava' → *čeahpit* 'taitavasti'), jonka alkuperäksi Sammallahti (1998: 267) esittää jo kantsaamea edeltävältä ajalta peräisin olevaa modaali-suffiksia. Tämän johtimen inarinsaamen vastine on adverbijohdin *-ht* : *-vt*, esim. *čeepiht* 'taitavasti', *jotelávt* 'nopeasti'. Odotuksenmukainen johtosuhde olisi siis *viisu* → ***viisuht*. Arvelenkin sanan inarinsaamen muodon olevan kirjakieleen saatu laina pohjoissaamesta. Tästä kielii myös se, että ILWB:n ainoa attestatio on peräisin Sabmelaš-lehdestä. Sanan käyttö näyttää jääneen tosin kirjakieleessäkin vähäiseksi, sillä SIKOR:ista ei löydy yhtään osumaa haulilla *viisut*.

6. Pohdinta ja yhteenveto

Taulukkoon 1 on koottu tässä artikkelissa käsitellyt sanat ja ne kriteerit, joiden perusteella kutakin sanaa esitetään pohjoissaamesta lainatuksi.

Yhteensä olen siis käsitellyt tässä ILWB:stä keräämästäni 55 sanasta vain 20 eli ne, joita olen pitänyt mahdollisina tai todennäköisinä lainoina. Käsittelemättä jääneet sanat ovat joko sellaisia, joiden lainaperäisyydelle ei ole nähdäkseni muita perusteita kuin se, että kielenopas tai aineistonkerääjä on näin maininnut. Osa näistäkin saattaa toki myöhemmin osoittautua lainoiksi, mutta sanoihin on siis perehdyttävä vielä syvällisemmin, ennen kuin asianlaita selviää. On lisäksi huomautettava, että lainaperäisyyden todennäköisyys vaihtelee sanoittain, eli sen tueksi ei välttämättä ole kuin yksi kriteeri. Koko aineisto on esitetty artikkelin liitteessä.

Taulukko 1: Artikkelissa käsitellyt sanat ja niiden lainaperäiseksi perustelun kriteerit

	Sana	Äänteet	Morfologia	Levikki	Merkitys	Frekvenssi
1)	<i>astâđ</i>	X		X	X	
2)	<i>čääbis</i>			X		X
3)	<i>čokániđ</i>	X		X		
4)	<i>čokkiđ</i>		X	X		
5)	<i>fiállá</i>	X		(X)	X	
6)	<i>häikkiđ</i>	X	X	X		
7)	<i>háltti</i>	X				
8)	<i>hiän'gáđ</i>	X		(X)		
9)	<i>hyelkki</i>	X	(X)	X		
10)	<i>iälu</i>				X	
11)	<i>juvástuh</i>		X	X		
12)	<i>käärvis</i>			X		X
13)	<i>kiev'rá</i>			X		
14)	<i>kovjá</i>	X				
15)	<i>kuol'gá-</i>		X		X	X
16)	<i>kyev(e)er</i>	X	X	(X)	X	
17)	<i>-lágán</i>	X	X	X		
18)	<i>livžođ</i>	X		(X)		
19)	<i>ruvjiđ</i>	X				
20)	<i>viisut</i>		X			X

Tarkastelemassani sanastossa on useita sellaisia skandinaavisia lainasanoja, jotka on saatu saamelaiskieliin kantasaamen hajoamisen jälkeen. Pohjoissaamalla on maantieteellisistä syistä ollut kautta aikojen enemmän kontakteja skandinaavisiin kieliin kuin inarinsaamalla, joten olisi luontevaa ajatella, että myöhemmät skandinaavilainat olisivat tulleet inarinsaameen pohjoissaamen välityksellä. Tämä on kuitenkin vain oletus, kunnes on tutkittu, löytyykö inarinsaamen sanastosta sellaisia skandinaavilainoja, joita pohjoissaamassa ei ole.⁶

6. Toinen arvioija huomauttaa, että tällaisena voisi pitää inarinsaamen sanaa *takkâ* 'kiitos', vrt. skand *tack* ~ *takk*. Sanaa tavataan pohjoissaamessakin muodossa *dáhkka* mutta ilmeisesti nimenomaan Inarin seudulla.

Yleisesti ottaen useiden tutkittavien sanojen levikistä voi todeta, että raja vaikuttaa kulkevan usein inarinsaamen ja muiden itäsaamelaisien kielten välillä. Tämä sopii hyvin yhteen Rydvingin (2013: 184) havainnon kanssa siitä, että inarinsaame olisi leksikaalisiin perusteisiin luokiteltavissa myös itäisimmäksi länsisaamelaiskieleksi, vaikka perinteisten äänne- ja muoto-opillisten kriteerien valossa se kuuluisikin itäsaamelaisiin kieliin.

Semanttisesti aineisto on kirjavaa eikä erityisesti rajoitu tietyille merkitysalueille. Merkillepantavaa kuitenkin on, että koko aineistosta viidesosa eli 11 sanaa voidaan laskea porotalouteen liittyväksi, ja näistä osa on merkitykseltään hyvinkin spesifejä. Voisiko tämä ainakin osittain selittää kielenoppaiden näkemykset sanaston lainaperäisyydestä? Pohjoissaamen puhujat siirtyivät suurporonhoitajiksi historiallisesti aiemmin kuin inarinsaamelaiset, joiden pääelinkeinona on ollut kalastus ja metsästyminen, joten olisi luontevaa, että tämän alan sanastoa on lainattu pohjoissaamesta tai että pohjoissaame olisi vaikuttanut inarinsaamen omien sanojen merkityksiin. Asiaa olisi joka tapauksessa syytä selvittää tarkemmin vaikkapa tutkimalla ILWB:n alkuperäistä sanakirja-aineistoa. Myös toiseen suuntaan tapahtuneen lainautumisen mahdollisuutta olisi hyvä selvittää.

Lyhenteet

sa	saamelaiskielet	eng	englanti
E	eteläsaame	ims	itämerensuomi
In	inarinsaame	kgerm	kantagermaani
Ki	kildininsaame	ksa	kantasaame
Ko	koltansaame	ksk	kantaskandinaavi
L	luulajansaame	msk	muinaisskandinaavi
Pi	piitimensaame	skand	skandinaaviset kielet
Po	pohjoissaame		
T	turjansaame		
U	uumajansaame		
1	1. persoona	NOM	nominatiivi
ATTR	adjektiivin attribuuttimuoto	PL	monikko
DEMIN	deminutiivinen verbijohdin	PRS	presens
LOK	lokatiivi	SG	yksikkö
NMZ	nominijohdin	TRANSL	translatiivinen verbijohdin

Lähteet

- Aikio, Ante. 2006. On Germanic-Saami contacts and Saami prehistory. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 91. <<https://doi.org/doi:10.33340/susa.81944>>
- Aikio, Ante. 2007. Etymological nativization of loanwords: A case study of Saami and Finnish. Teoksessa Toivonen, Ida & Nelson, Diane (toim.), *Saami Linguistics* (Current Issues in Linguistic Theory 288), 17–52. Amsterdam: John Benjamins.
- Aikio, Ante. 2009. *The Saami Loanwords in Finnish and Karelian*. Oulu: Oulun yliopisto. (Väitöskirja)
- Aikio, Ante. 2012. An essay on Saami ethnolinguistic prehistory. Teoksessa Grünthal, Riho (toim.), *A linguistic map of prehistoric Northern Europe* (Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 266), 63–117. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. <https://www.sgr.fi/sust/sust266/sust266_aikio.pdf>
- Aikio, Ante. 2022. Proto-Uralic. Teoksessa Bakró-Nagy, Marianne & Laakso, Johanna & Skribnik, Elena (toim.), *The Oxford Guide to the Uralic Languages*, 3–27. Oxford University Press.
- Aikio, Ante & Ylikoski, Jussi. 2022. North Saami. Teoksessa Bakró-Nagy, Marianne & Laakso, Johanna & Skribnik, Elena (toim.), *The Oxford Guide to the Uralic Languages*, 147–177. New York, NY: Oxford University Press.
- Antonova, Aleksandra Andreevna & Scheller, Elisabeth. 2021. *Саамско-русский и Русско-саамский словарь (около 16 000 слов)*. Tromsø: UiT The Arctic University of Norway. <<https://sanj.oahpa.no>>
- Barruk, Henrik. 2018. *Báhkuogirjje: Ubmejesámien-dáruon | Dáruon-ubmejesámien*. Kanaanstiftelsen i Sverige.
- Bergsland, Knut & Magga, Lajla Mattsson. 1993. *Åarjelsaemien-daaroen baakoegærja*. Oslo: Idut.
- Björklöf, Sofia. 2019. Mutual contacts and lexical relations among the Finnish varieties of western Ingria and northeastern Estonia. Teoksessa Björklöf, Sofia & Jantunen, Santra (toim.), *Multilingual Finnic: Language contact and change* (Uralica Helsingiensia 14), 89–153. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. <<https://doi.org/10.33341/uh.85034>>
- Fellman, Jacob. 1846. Anmärkningar öfver ”Anteckningar om Församlingarne i Kemi Lappmark af And. Joh. Sjögren”. *Suomi* 7. 71–160.
- Grundström, Harald. 1946. *Lulelappsk ordbok* (Skrifter Utgivna Genom Landsmåls- Och Folkminnesarkivet i Uppsala Ser. C:1). Uppsala: Lundequistska Bokhandeln.
- Grünthal, Riho. 1998. Suomalais-virolaisia meriyhteyksiä ja seprakaupan kielellisiä sivutuotteita. Teoksessa Grünthal, Riho & Laakso, Johanna (toim.), *Oekeeta asijoo: Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Seppo Suhonen sexagenarii 16.V.1998* (Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 228), 106–120. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

- Grünthal, Riho. 2009. Suomen kielen vaikutus viron kieleen. Teoksessa Kallio-koski, Jyrki & Kotilainen, Lari & Pahta, Päivi (toim.), *Kielet kohtaavat* (Tietolipas 227), 231–263. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Halász, Ignác. 1896. *Pite Lappmarki szótár és nyelvtan*. Budapest: Magyar tudományos akadémia.
- Hasselbrink, Gustav. 1981. *Südlappisches Wörterbuch* (Schriften des Instituts für Dialektforschung und Volkskunde in Uppsala Ser. C:4). Uppsala: Lundequistska bokhandeln.
- ILWB = Itkonen, Erkki & Bartens, Raija & Laitinen, Lea. 1986–1991. *Inari-lappisches Wörterbuch 1–4* (Lexica Societatis Fenno-Ugricae 20). Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Juutinen, Markus & Mettovaara, Jukka. 2021. Saamelaiskielten indefiniittipronominien jäljillä. Teoksessa Hämäläinen, Mika & Partanen, Niko & Alnajjar, Khalid (toim.), *Multilingual Facilitation*, 104–127. University of Helsinki. <<https://doi.org/10.31885/9789515150257.11>>
- Kintel, Anders. 2012. *Julevsáme-dárro báhkogirje*. <<http://gtweb.uit.no/webdict/ak/smj2nob/index.html>>
- KKLS = Itkonen, T. I. 1958. *Koltan- ja kuolanlapin sanakirja*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Koivulehto, Jorma & Kallio, Petri. 2023. Lisiä slaavilais-itämerensuomalaisiin lainakosketuksiin. Teoksessa Holopainen, Sampsa & Kim, Jeongdo & Metsäranta, Niklas (toim.), *Elämä ja etymologia: Janne Saarikiven 50-vuotisjuhlakirja*, 202–215. Helsinki. <<https://doi.org/10.31885/9789515182838>>
- Koponen, Eino. 2022. Saami: General introduction. Teoksessa Bakró-Nagy, Marianne & Laakso, Johanna & Skribnik, Elena (toim.), *The Oxford Guide to the Uralic Languages*, 103–112. Oxford University Press.
- Korhonen, Mikko. 1981. *Johdatus lapin kielen historiaan* (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 370). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Korhonen, Olavi. 2007. *Báhkogirje julevsámes dárruj, dáros julevsábmáj*. Jokkmokk: Sámiš Áhpádušguovdásj.
- Kuokkala, Juha. 2018. Finnic-Saamic labial vowels in non-initial syllables: An etymological evaluation. Teoksessa Holopainen, Sampsa & Saarikivi, Janne (toim.), *Περὶ ὀρθότητος ἐτύμων: Uusiutuva uralilainen etymologia* (Uralica Helsingiensia 11), 11–74. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Lehtiranta, Juhani. 1989. *Yhteissaamelainen sanasto* (Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 200). Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Lehtola, Veli-Pekka. 2015. *Saamelaiset: Historia, yhteiskunta, taide*. Päivitetty laitos. Inari: Puntsi.
- Morottaja, Matti. 2007. *Anarâškielâ ravvuuh* (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 144). Helsing: Päikkieennâm kielâi tutkâmkuávdáš.
- Morottaja, Petter & Olthuis, Marja-Liisa. 2022. *Inarinsaamen taivutusoppi*. Aanaar: Sämitigge.

- Moshnikoff, Satu & Moshnikoff, Jouni. 2021. *Suomi-koltansaame-sanakirja = Laa'dd-saa'm saa'nnke'rjj.* (Toim.) Miika Lehtinen, Eino Koponen, Merja Fofonoff & Raija Lehtola. Aanar: Sää'mte'gğ. (Verkkoversio: <<https://saan.oahpa.no/fin/sms/>>)
- Nickel, Klaus Peter & Sammallahti, Pekka. 2011. *Nordsamisk grammatikk. 2. painos.* Karasjok: Davvi Girji AS.
- Olthuis, Marja-Liisa. 2001. *Kaksitavuiset pohjoissaamen -mi- ja inarinsaamen -mi ~ -me -nominitt ja niiden alkuperä.* Oulun yliopisto. (Lisensiaatintyö.)
- Olthuis, Marja-Liisa. 2002. Tracing the origins of some bisyllabic words in the Saami languages beginning with h-. Teoksessa Blokland, Rogier & Hasselblatt, Cornelius (toim.), *Finno-Ugrians and Indo-Europeans: Linguistic and literary contacts, Proceedings of the Symposium at the University of Groningen, November 22–24, 2001* (Studia Fenno-Ugrica Groningana 2), 286–291. Maastricht: Shaker.
- Pasanen, Annika. 2015. *Kuávsui já peeivičuovâ 'Sarastus ja päivänvalo': Inarinsaamen kielen revitalisaatio* (Uralica Helsingiensia 9). Helsinki: Helsingin yliopisto – Suomalais-Ugrilainen Seura. (Väitöskirja.)
- Qvigstad, J. K. 1893. *Nordische Lehnwörter im Lappischen* (Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger for 1893 No. 1). Christiania.
- Rozhanskiy, Fedor & Zhivlov, Mikhail. 2019. Votic and Ingrian core lexicon in the Finnic context: Swadesh lists of five related varieties. *Linguistica Uralica* 55(2). 81–108. <<https://doi.org/10.3176/lu.2019.2.01>>
- Rydving, Håkan. 2013. *Words and varieties: Lexical variation in Saami* (Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 269). Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Sammallahti, Pekka. 1998. *The Saami languages: An introduction.* Kárášjohka: Davvi Girji.
- Sammallahti, Pekka. 2021. *Sámi-suoma sátnegirji.* Kárášjohka: Davvi Girji.
- Sammallahti, Pekka & Morottaja, Matti. 1993. *Säämi-suomâ sánikirje.* Ohcejohka: Girjegiisá.
- Schlachter, Wolfgang. 1958. *Wörterbuch des Waldlappendialekts von Malå und Texte zur Ethnographie* (Lexica Societatis Fenno-Ugricae 14). Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Valtonen, Taarna. 2014. *Mielen laaksot = Mielen vuemieh = Miela vuomit = Mielâ vyemeh = Miöl vue'm: Neljän saamen kielen paikannimien rakenne, sanasto ja rinnakkaisnimet vähemmistö–enemmistö-suhteiden kuvastajina* (Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 271). Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Valtonen, Taarna. 2019. Monikielinen Inari. *Kielikello* 2/2019. <<https://kielikello.fi/monikielinen-inari/>> (Luettu 7.6.2023.)
- Wilbur, Joshua. 2023. *Bidumsáme Báhkogirrje.* <<https://sjelex.keeleressursid.ee>>
- Äimä, Frans. 1918. *Phonetik und lautlehre des Inarilappischen I: Beobachtung und deskriptive lautlehre* (Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 43). Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Äimä, Frans. 1928. Matkakertomus kielitieteelliseltä matkalta Inarin Lappiin kesällä 1926. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 42(6). 27–33.

Liite 1: Tutkimusaineisto

Artikkelin nro ILWB:ssa	Sana nyky- ortografialla	Artikkelin nro ILWB:ssa	Sana nyky- ortografialla
83.	astâđ	1737.5.	kuorriittid
243.	civnijdid	1772.9.	(kuhes)lágán
292.	čajáttállâđ	1813.	kuolgâ
296.	čääbis	1807.	kuoirâđ
359.	čijŋâ	1894.	kyelmist
362.	čivgâ	1905.	kyeveer ~ kyeever
370.4.	čokkiđ	1939.	langâniđ
389.3.	čokánistid	2130.	livžod
582.	fiállá	2265.	luvgâ ~ luvŋâ
515.12.	iälu	2321.8.	manje(e)l-
662.	háissud	2322.	(maanġâ)lágán
693.	häikkiđ	2419.	merkkâ
698.	hältti	2699.	njapped
766.4.	hiängád	2703.	njaskád
773.3.	hervii	3029.	pakkâ
773.4.	herviđ	3062.9.	pajoš
875.	hyelkki	3281.2.	piettâliđ
875.2.	huolhiš (~ huolkiš)	3326.4.	pirrâsijn
892.	iimâš	3333.3.	pisániđ
895.7.	ijjádállâđ	3873.	ronno
1107.10.	juvástuh	3875.	roocâđ
1303.	käärvis	3982.	ruvjiđ
1459.	kievrâ	4196.2.	sirdád
1501.9.	kiimmâđ	4282.	skivŋe
1560.	kuálššu	4890.	täbbilist
1575.6.	kuárgudâttâđ	4997.	tiŋgâ
1708.	kovjâ	5543.	viisut
1737.4.	kuorrid		